

Proč je latina stále živá aneb Jak je důležité znáti latinu

Pavla Taněvová ve spolupráci s doc. Lucií Pultrovou

Jako studentka latinské filologie se často setkávám se dvěma typy otázek: za prvé, zda je latina těžká, a za druhé, „k čemu je dobrá“. Mohlo by se zdát, že v současném světě, v němž vládne angličtina jako lingua franca, nemá už tento mrtvý jazyk své místo. Nesmíme však zapomínat, že je to právě latina, kterou angličtina v této pozici nahradila (z hlediska dějin k tomu došlo poměrně nedávno, v průběhu 19. století). Ač za dob komunistického režimu tento jazyk vzdělavců z českých škol prakticky vymizel, oslavil po sametové revoluci do jisté míry „comeback“. Proč je dobré latinu na školách učit a co může dát „modernímu člověku“: to jsou dvě hlavní otázky, na něž bych v tomto článku ráda podala odpověď.

Na první pohled by se mohlo zdát, že se nás dnes latina jako jazyk už vůbec netýká, že je doménou pouze několika nadšenců, kteří se jí rozhodli zasvětit svá vědecká či učitelská povolání. Nemůže existovat větší mýlky. Nepřímě se s latinou setkal nejen každý, kdo ovládá nějaký z románských jazyků (jež se z latiny vyvinuly), ale také každý, kdo ovládá angličtinu (prakticky již od základní úrovně). Čím dále jsem se ve své znalosti angličtiny posouvala, tím častěji jsem narážela na slova, která by pro mne byla bez znalosti latiny na první pohled těžko uchopitelná a ještě hůře srozumitelná, a to už vůbec nemluvíme o výslovnosti. Největší frekvenci těchto slov jsem zaznamenala v oblasti akademické angličtiny, s níž jsem se v rámci svého studia anglistiky začala setkávat každý den. A přesně tehdy jsem začala více než kdy jindy docenovat své znalosti latiny. Neboť co se člověk v latině naučí, v angličtině jako když najde. Annual, capital, a delegate, to ameliorate... to je jen pár slovíček, která jsem si pro demonstraci namátkou vybrala z prvního krátkého odstavce oficiální pozvánky na mezinárodní studentskou konferenci PORGMUN a která všechna mají svůj původ v latině. Je tedy zřejmé, že latina zanechala hluboký otisk prakticky ve všech evropských jazycích – jak vidno i v těch, jež nepatří do její nejužší jazykové rodiny (latina je románský jazyk a angličtina jazyk germánský).

Avšak znalost latinského lexika má i další uplatnění. Kdo by neznal ona „okřídlená spojení“ jako „alea iacta est“, „veni, vidi, vici“, „omnia vincit amor“ a mnoho dalších, s nimiž můžete nejen dělat dojem na své známé, ale vzhledem k tomu, že jsou tyto fráze dosud hojně užívány v mnoha různých souvislostech, jejich pasivní znalost není nikdy k zahození. A to vůbec nezmiňuji obory, v nichž hraje latinská slovní zásoba dosud klíčovou roli, jako je medicína, náboženství ad. Lexikem to však nekončí. Pochopení systému latinské gramatiky nám opět otevírá dveře ke gramatickým systémům jiných evropských jazyků; ať už se jedná o systém časů, systém pádů či takové jevy, jako je gerundivum – českým mluvčím tvar neznámý, avšak těm německým nikoli.

Výuka čtení latinských textů (jejíž nezbytnou součástí je alespoň základní znalost tohoto jazyka) má pro moderního člověka také velký potenciál. Jak vysvětluje doc. Mgr. Lucie Pultrová, Ph.D., z Ústavu řeckých a latinských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, „latina je jednoduše ten jazyk, v němž po dvě tisíciletí Evropané zaznamenávali své nejdůležitější myšlenky. Prakticky každý obor, který má více než

dvousetletou historii, má své zásadní texty psané v latině. Samozřejmě je možné namítnout, že k tomu, aby se člověk dozvěděl, co je v těchto textech napsáno, nepotřebuje originální jazyk znát – stačí, když si bude společnost trvale pěstovat nějakou, klidně malou, skupinu odborníků, jež bude texty překládat a to, co je v nich zapsáno, tak zprostředkovávat ostatním. To je svým způsobem pravda. Je ale ještě jiný důvod, proč je velice užitečné se latině aspoň po krátkou část svého života věnovat. Porozumět textům v latině (a v jakémkoli mrtvém jazyce) lze totiž jen po jejich skutečně hluboké a detailní věcné i jazykové interpretaci. Učit se číst tyto texty je proto nesmírně efektivní a velice přímá cesta ke čtenářské gramotnosti. Smysluplná je proto už i samotná cesta, nikoli jen cíl, tedy plné ovládnutí latiny – toho ve skutečnosti dosáhne jen málokdo“.

Čtenářská gramotnost – to je obzvláště v dnešní době plné informací z mnoha a mnoha různých zdrojů nepostradatelná schopnost. Bez kritického myšlení a umění analyzovat texty, které čteme, budeme jen těžko vyhodnocovat, čemu máme a čemu nemáme věřit. I na otázku kritického myšlení jsme se s paní docentkou zaměřily, neboť jsme se shodly, že právě čtení antických textů nám může být při získávání této schopnosti velice nápomocné. „Kriticky myslet pro mě znamená zejména správně pracovat s prameny: schopnost třídit informace, uvádět je do kontextu, vyvozovat z nich správné závěry. A to je přece přesně to, čemu učí klasická filologie: dokonalému porozumění textům, jejich co nejdetailnější interpretaci, přičemž tyto texty jsou mnohdy jedinou přímou informací, kterou o dané události máme. Naučit se číst, co se nachází ‚za‘ texty, to je nejlepší obrana proti různým fake news.“ Toliko slova paní docentky.

Dosud jsme se pohybovali pouze na rovině jazyka samotného. Pozadí a dosah latiny jsou však mnohem širší, neboť výuka latiny nezahrnuje jen jazyk samotný, ale i kulturu, která je od něj neoddělitelná. Jak podotýká doc. Pultrová, „antická kultura je jedním z hlavních pilířů, na nichž stojí současná evropská civilizace. Je to naše společné dědictví, které spojuje jednotlivé národy Evropy. Odkazy na antickou kulturu jsou bez přehánění všudypřítomné – v jazycích, v právních a politických systémech jednotlivých států, v uměleckých dílech“. Nezáleží na tom, zda se bavíme o sochařství, literatuře, malířství či dalších oblastech umění: antické motivy lze s trochou snahy nalézt opravdu všude, a pokud chceme danému dílu do hloubky porozumět, konfrontaci s těmito reáliemi se nevyhneme. Jeden příklad za všechny: nezáleží na tom, zda jako anglisté analyzujete básně Philipa Sidneyho (renesančního, resp. alžbětinského britského básníka) či Johna Keatse (básníka stejné národnosti, ovšem z období romantismu): ať ovládáte angličtinu a britské reálie všech historických období sebelépe, nezbytné znalosti antického odkazu v žádném případě ušetření nebudete, neboť nejen v Británii se s tímto odkazem po celá staletí hojně pracovalo. Dalším příkladem budiž stále znovu a znovu inscenovaná řecká a římská antická dramata, kupříkladu hry Sofoklovy, Eurípidovy či Plautovy. V době, kdy se hojně diskutuje o jednotě Evropy a dochází ke konfrontaci rozdílů mezi jednotlivými členskými státy, můžeme s klidem konstatovat, že je to právě odkaz antiky, jenž je spojuje a jež si každá země nese s sebou doteď. Jak doplňuje paní docentka, „takřka všechny současné tzv. západní kultury antickou kulturu nějak absorbovaly, ovšem každá to udělala svým originálním způsobem a v různé míře. Díky tomu můžou vznikat různé zajímavé interakce mezi různými moderními kulturami i právě s ohledem na jejich jedinečné zpracování antického odkazu“. Tedy transkulturní komunikace par excellence.

Zůstaňme ještě chvíli v současnosti. Každá doba řeší nějaké své problémy, konflikty atp. Nikdo nevidí do budoucnosti a nikdo nemá univerzální recept na jejich řešení, nicméně co jako lidé můžeme vždy udělat, je poučit se ze své minulosti. Každý, kdo se vyzná v antické historii, ví, že nabízí mnoho paralel se současností. Paní docentka můj názor potvrzuje, když říká: „Takových paralel je mnoho, z politického i společenského života. Například lze na příkladu antického Řecka i Říma krásně demonstrovat, jaké jsou výhody a jaké naopak nevýhody na jedné straně přímé, na druhé straně zastupitelské demokracie. Nebo jak funguje propaganda. Nebo to, že cesta od demokracie k samovládě nemusí vždy vést přes nějaké krvavé puče, ale mnohem nenápadněji, postupným ukrajováním z nepsaných demokratických pravidel. To jsou velice aktuální otázky, ne?“

Nezáleží na tom, v jaké oblasti lidské činnosti se kdo pohybuje – s latinou a antickým odkazem jako takovým se každý člověk žijící v Evropě musel ve svém životě zákonitě setkat. Proto je z mého pohledu nutné latinu na školách minimálně udržovat, ideálně rozvíjet. Ač, jak podotýká paní docentka, v České republice (dřívějším Československu) vyrostly za minulého režimu dvě generace bez znalosti této řeči, dnešní mladí lidé už k ní mají mnohem lepší přístup, většinou právě díky jejím učitelům. Ač my můžeme západní Evropě závidět nepřerušovanou výuku jazyka vzdělavců, jestli ona může něco závidět nám, je to právě, slovy paní docentky, „entuziasmus, se kterým se jednotliví latináři snaží latinu na svých školách udržovat a dětem její krásu a užitečnost představovat, mnohdy takřka svým ředitelům i rodičům dětí navzdory“. A jak se tento článek snaží demonstrovat, má tento entuziasmus opravdu pevný základ.